

فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی - سال یازدهم - شماره ۴۱ - بهار ۱۳۹۳
ص ص ۱۷۳-۱۵۷

رابطه بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه کارانه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

اسفندیار ملکیان*

فرازنده عبدی پور**

چکیده

مطالعه در خصوص تغییر حسابرسی به لحاظ تأثیرات بر استقلال حسابرسی و در کیفیت حسابرسی، حائز اهمیت فراوانی است. استقلال حسابرسی تحت تأثیر روابط حسابرسی - صاحب کار قرار می‌گیرد و در نهایت در کیفیت حسابرسی و سطح محافظه‌کاری سود مؤثر واقع می‌شود. تحقیق حاضر، به بررسی رابطه بین تغییر موسسه حسابرسی و سطح محافظه‌کاری - کاری سودها می‌پردازد. در این تحقیق، برای نمایندگی محافظه‌کاری از سود قبل از مالیات استفاده شده است. با بررسی ۶۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۸۴ و با بهره‌گیری از تحلیل رگرسیون خطی چندگانه، نتایج تحقیق حاکی از وجود رابطه مستقیم و معنادار بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه‌کارانه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در مجموع یافته‌های تحقیق بیانگر این است که تغییر موسسه حسابرسی موجب افزایش سطح محافظه‌کاری در سودهای گزارش شده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌شود. واژه‌های کلیدی: تغییر موسسه حسابرسی، محافظه‌کاری، کیفیت سود

* دانشیار گروه حسابداری دانشگاه مازندران (e.malekian@umz.ac.ir)

** کارشناس ارشد حسابداری، دانشگاه پیام نور بهشهر. (f.abdipour@yahoo.com)

مقدمه

استقلال، اساس و روح حسابرسی است و حسابرسی بدون استقلال، فاقد ارزش و معنی است. استقلال، علاوه بر آنکه بر کیفیت و نتایج حسابرسی تأثیر می‌گذارد، به لحاظ حفظ و ارتقای حرفه نیز امری ضروری است. استقلال حسابرس، تحت تأثیر روابط حسابرس - صاحب‌کار قرار می‌گیرد و در نهایت، در کیفیت حسابرسی و سطح محافظه‌کاری سودها مؤثر واقع می‌شود. یکی از زمینه‌هایی که طی چند دهه اخیر همواره مورد بحث و پژوهش قرار گرفته، مدت تصدی^۱ حسابرس به‌عنوان عامل تأثیرگذار بر رابطه بین حسابرس و صاحب‌کار، کیفیت حسابرس و حسابرسی و استقلال حسابرس بوده است.

با جدایی مالکیت و مدیریت در شرکت‌های سهامی و شکل‌گیری رابطه نمایندگی، تضاد منافع بین مدیران و ذینفعان بیرونی شرکت ایجاد می‌شود. از آنجایی که این تضاد منافع، عدم تقارن اطلاعات را به همراه دارد به منظور کاهش هزینه‌های نمایندگی، گزارش‌های تهیه شده توسط مدیریت باید توسط اشخاصی مستقل و ذیصلاح حسابرسی شود. ارزش حسابرسی، به کیفیت حسابرسی بستگی دارد و کیفیت حسابرسی نیز، به صلاحیت و استقلال حسابرسان وابسته است.

نگرانی‌ها درباره شکست حسابرسی به‌طور قابل ملاحظه‌ای در سالهای گذشته افزایش یافته است، بخصوص بعد از اینکه در طی سالهای ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۳ رسوایی‌های مالی اتفاق افتاد، این نگرانی‌ها، به تدوین قوانین جدید، درباره حسابداری و حرفه حسابرسی منتج شد. مثلاً سازمان بورس اوراق بهادار ایران در دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۸۶/۵/۸) مؤسسات حسابرسی و شرکای مسئول کار حسابرسی هر یک از اشخاص حقوقی مشمول دستورالعمل مذکور را از پذیرش حسابرسی و بازرسی قانونی شرکت، به مدت بیش از چهار سال منع کرده است (سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۸۶). همچنین می‌توان به تصویب قانون ساربینز - آکسلی^۲ در جولای ۲۰۰۲ در ایالات متحده اشاره کرد. بخش ۲۰۳ این قانون، مؤسسات

1- Auditor tenure
2- Sarbans - Oxley

حسابرسی را ملزم می کند شرکا و مدیران خود را بعد از هر ۵ سال متوالی کار حسابرسی روی یک صاحب کار واحد، تغییر دهند (کنگره آمریکا، ۲۰۰۲).

بیان مسئله و اهمیت موضوع

با توجه به اینکه تغییر حسابرسی و شرکای حسابرسی به عنوان ابزاری برای تقویت استقلال حسابرسی و افزایش کیفیت حسابرسی تلقی می گردد، این موضوع، طی سالهای اخیر به زمینه بااهمیتی در تحقیقات حسابرسی تبدیل شده است. از دیدگاه طرفداران تغییر ادواری حسابرسی و مؤسسات حسابرسی، مدت تصدی طولانی حسابرسی، بی طرفی و استقلال وی را خدشه دار می نماید. از سوی دیگر، مخالفان تغییر ادواری حسابرسی و مؤسسات حسابرسی بر این اعتقاد هستند که این امر منجر به افزایش هزینه حسابرسی شده و انگیزه های حسابرسان در پذیرش حسابرسی صنایع خاص را کاهش می دهد. ضمن آنکه به دلیل کاهش شناخت حسابرسی از صاحب کار، کیفیت حسابرسی نیز کاهش می یابد. برخی دیگر از صاحب نظران نگاه افراطی تری نسبت به این مسأله داشته و عنوان می نمایند که تغییر ادواری حسابرسان اعتماد سرمایه گذاران به قابلیت اتکای صورت های مالی را کاهش داده و منجر به عدم دستیابی حسابرسی جایگزین به اهداف حسابرسی می گردد، که این امر، به نوبه خود منجر به کاهش اعتبار فرآیند حسابرسی در ابعاد کلان می گردد. موتز و شرف^۱ (۱۹۶۱)، در کتاب فلسفه حسابرسی، اگرچه تغییر ادواری حسابرسی و شرکای حسابرسی را توصیه نکرده اند، لکن اذعان نموده اند که وجود رابطه طولانی، موجب بروز شک و تردید در خصوص استقلال حسابرسی می شود.

مدیران بالقوه انگیزه دارند که وضعیت شرکت را مطلوب جلوه دهند و به علت اختیارات مدیریت در ارائه گزارشات، فرصت اعمال این رویه ها را به دست می آورند. بنابراین در جهت حفظ منافع فعالان بازار سرمایه و کنترل انگیزه های منفعت جویانه مدیران، اصل محدود کننده محافظه کاری مطرح می شود. باسو^۲ (۱۹۹۷)، محافظه کاری را شناسایی سریع تر اخبار بد درباره جریان های نقد آتی نسبت به اخبار خوب تعریف

1- Mauts and sharaf

2- Basu

می‌کند [۸]. با توجه به اینکه با کاهش استقلال، حسابرسان تمایلی برای مقاومت در برابر خواسته‌های مدیریت صاحب‌کار نخواهند داشت، محافظه‌کاری در سودهای گزارش شده کاهش می‌یابد. در این تحقیق، تأثیر تغییر موسسه حسابرسی بر گزارشگری سودهای محافظه‌کارانه بررسی خواهد شد. با انجام این تحقیق تلاش می‌شود تا به سؤال ذیل پاسخ داده شود:

آیا بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه‌کارانه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس رابطه معنادار وجود دارد؟

مبانی نظری تحقیق

باسو (۱۹۹۷) محافظه‌کاری را تمایل حسابداران به الزام داشتن درجه بالایی از اثبات و تأیید برای شناسایی اخبار خوب در مقابل شناسایی اخبار بد تعریف می‌کند. حال هرچه تفاوت بین درجه تأیید تعیین شده برای شناخت سود با درجه تأیید تعیین شده برای شناخت زیان بیشتر باشد محافظه‌کاری بیشتر خواهد بود. پس می‌توان گفت محافظه‌کاری مخلوق عدم تقارن در اثبات و تأیید شناسایی سود و زیان است.

قانون‌گذاران همیشه نگران این مسئله بودند که تعامل طولانی صاحب‌کاران و حسابرسان می‌تواند تهدیدی جدی برای استقلال حسابرسان محسوب شده و کیفیت حسابرسی را تنزل بخشد. تحقیق دی آنجلو^۱ (۱۹۹۸) بیانگر این مطلب است که حسابرسان به دلیل هزینه‌های اولیه شروع حسابرسی جدید مایل به حفظ صاحبکاران فعلی خود می‌باشند در حالی که هزینه‌های انجام شده برای حسابرسان در سال‌های اولیه، هزینه‌های از دست رفته هستند و نباید در تصمیم‌گیری در سال‌های بعد دخالت داده شوند.

کاهش استقلال حسابرس ناشی از رابطه بلند مدت با صاحب‌کار می‌تواند محافظه‌کاری را کاهش دهد. در سال‌های ابتدایی کار حسابرسان با صاحبکاران جدید، حسابرسان ممکن است به دلیل ترس از طرح دعاوی حقوقی علیه آن‌ها رویه‌های محافظه‌کارانه‌تری را از سوی صاحبکاران خود درخواست کنند. ولی با رشد و گسترش

روابط با صاحب کار این گونه نگرانی‌ها کاهش یافته و حسابرسان در پذیرش ریسک‌های مربوط به صاحب کار نگرانی به خود راه نمی‌دهند و بدین ترتیب است که با طولانی شدن رابطه، محافظه کاری نیز کاهش می‌یابد.

عکس این مطلب نیز ممکن است رخ دهد به این ترتیب که حسابرسان جدید معمولاً فاقد دانش کافی درباره فعالیت‌های تجاری و سیستم‌های کنترل داخلی صاحب کار هستند. چنین حسابرسانی که صلاحیت و شایستگی کمتری دارند مجبور می‌شوند بیشتر روی تصمیمات مدیران در رابطه با گزارشگری مالی اتکا کنند و در نتیجه احتمال بیشتری وجود دارد که با رویه‌های فرصت طلبانه مدیران موافقت کنند. این موضوع می‌تواند منجر به کاهش استفاده از رویه‌های محافظه کارانه شود. اما با افزایش دوره تصدی و به دست آوردن شناخت بیشتر، هوشیاری آن‌ها نسبت به کار بیشتر شده و از هرگونه ریسک حسابرسی بالقوه اجتناب می‌کنند، به عنوان مثال احتمالاً آزمون‌های نمونه‌گیری را افزایش داده یا درخواست استفاده از رویه‌های محافظه کارانه تری را از مدیریت خواهند داشت.

فرضیه تحقیق

در تحقیق حاضر، با توجه به مبانی نظری که در ارتباط با بحث تغییر موسسه حسابرسی بیان شد، فرضیه این تحقیق به شرح زیر طراحی می‌شود:

فرضیه: بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه کارانه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس ارتباط معنادار وجود دارد.

ادبیات تحقیق

تحقیقات خارجی

- چن و همکاران^۱ (۲۰۰۴) در کشور تایوان ارتباط بین مدت تصدی شریک و مؤسسه حسابرسی و کیفیت سود را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که قدر مطلق ارقام تعهدی اختیاری و دوره تصدی شریک حسابرسی دارای رابطه معکوس

هستند. بنابراین بین مدت تصدی شریک حسابرسی و کیفیت سود رابطه مثبت وجود دارد. ایشان همچنین مشاهده نمودند هرگاه تغییر شریک در مؤسسات حسابرسی الزامی باشد، ارتباط معناداری بین دوره تصدی مؤسسه حسابرسی و کیفیت سود وجود ندارد. ایشان نتیجه گرفتند در صورت الزامی بودن تغییر اجباری شریک در مؤسسات حسابرسی نیازی به تدوین مقررات سخت‌تری چون تغییر اجباری مؤسسات حسابرسی وجود ندارد.

- چی و هانگ^۱ (۲۰۰۵) در کشور تایوان مقادیر علامت‌دار و قدر مطلق اقلام تعهدی غیر - عادی و اقلام تعهدی غیر عادی سرمایه در گردش را به‌عنوان نماینده کیفیت حسابرسی مورد بررسی قرار دادند و مشاهده نمودند کیفیت حسابرسی شرکت‌هایی بالاتر از سایر شرکت‌ها است که در سال ۲۰۰۴ ملزم به تغییر شریک خود شدند ولی درعین حال از سال قبل همان شرکت (تحت حسابرسی شرکای قبلی) پائین تر است. آن‌ها همچنین، با استفاده از ضریب واکنش سود به‌عنوان معیاری برای ارزیابی برداشت سرمایه‌گذاران از کیفیت حسابرسی به این نتیجه رسیدند که تغییر شرکای حسابرسی، هم منجر به افزایش استقلال ظاهری حسابرسان و هم منجر به بهبود برداشت از کیفیت حسابرسی می‌شود.
- همیلتون و همکاران^۲ (۲۰۰۵) به بررسی رابطه چرخش شریک حسابرسی و کیفیت سود پرداختند. آن‌ها مشاهده کردند در آندسته از صاحبکارانی کیفیت سود بالاتر و گزارشگری محافظه کارانه تر است که شرکا و مدیران حسابرسی به تناوب تعویض می‌شوند. آن‌ها با استفاده از ۳۶۲۱ سال - شرکت طی دوره زمانی ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۳ نشان دادند که شرکت‌ها بعد از تغییر شرکای حسابرسی، اقلام تعهدی غیر منتظره پایینتری گزارش کرده‌اند. در رابطه با صاحبکاران، پنج مؤسسه بزرگ حسابرسی نیز مشاهده نمودند اقلام تعهدی غیر منتظره مثبت به دنبال تغییر شرکای حسابرسی، کوچک‌تر است. علاوه بر این، همیلتون و همکاران (۲۰۰۵) به آزمون مستقیم محافظه کاری نیز پرداختند، آن‌ها با بهره‌گیری از مدل‌های باسو و بال و شیواکومار

1- Chi et al

2- Hamilton et al

دریافتند بعد از چرخش شرکا، سودها محافظه کارانه تر هستند.

- نتایج تحقیقات جنکینز و ولوری^۱ (۲۰۰۶) حاکی از این است که هر چه دوره تصدی حسابرسی افزایش یابد محافظه کاری نیز افزایش می یابد. در واقع آن‌ها به وجود رابطه مثبت معنادار بین دو متغیر دوره تصدی و محافظه کاری پی بردند. آن‌ها به منظور عملیاتی کردن محافظه کاری از مدل‌های باسو و بال و شیواکومار^۲ بهره بردند که مبتنی بر شناسایی و انعکاس سریع تر اخبار بد مربوط به جریانهای نقد آتی مورد انتظار نسبت به اخبار خوب در سود است. علاوه بر این برای آزمون خطی بودن رابطه دوره تصدی حسابرسی و محافظه- کاری، نمونه انتخابی خود را بر اساس دوره تصدی به سه گروه دوره تصدی کوتاه، متوسط و طولانی تقسیم و مشاهده نمودند که شاخص محافظه کاری در این سه گروه در حال افزایش است. در مجموع، یافته‌های آن‌ها مبین این موضوع بود که چرخش اجباری حسابرسی ممکن است اثر معکوسی روی محافظه کاری سود داشته باشد.
- نتایج تحقیقات کریشنان^۳ (۲۰۰۶) نشان می دهد صاحبکاران موسسه حسابرسی آرتور اندرسون، بعد از فروپاشی این موسسه در سال ۲۰۰۴ مجبور به تغییر حسابرسی خود به چهار موسسه بزرگ شدند، نسبت به قبل سودهای محافظه کارانه تری گزارش می کنند حتی در مقایسه با شرکت‌هایی که حسابرسی آن‌ها بر عهده موسسه حسابرسی آرتور اندرسون نبوده نیز رویه‌های محافظه کارانه تری را برگزیده‌اند. حسابرسان و مدیران شرکت‌های بزرگ از محافظه کاری به عنوان راهبرد مدیریت ریسک بهره می گیرند. شناسایی سریع تر اخبار بد درباره جریانهای نقد آتی نسبت به اخبار خوب (محافظه کاری) می تواند به عنوان اولین ابزار حفاظتی در برابر طرح دعاوی حقوقی بالقوه علیه حسابرسان مطرح شود. سایر راهبردها نظیر افزایش در حق الزحمه حسابرسی به منظور جبران افزایش ریسک دعاوی حقوقی یا انتشار اظهار نظرات تعدیل شده یا حتی کناره گیری از حسابرسی‌های پر ریسک می تواند هزینه بر و ناکارآ باشد.

1- Jenkins&Velury
2- Ball and Shivakumar
3- Krishnan

- در تحقیقی متفاوت عزیزخانی و همکاران^۱ (۲۰۰۷) با نمونه گیری از شرکت‌های استرالیایی در فاصله زمانی ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۵ به بررسی این موضوع پرداختند که آیا دوره تصدی حسابرسان، تغییر موسسه حسابرسی و شریک حسابرسی می‌تواند بر برداشت تحلیل‌گران از قابلیت اتکای گزارشگری مالی تاثیری داشته باشد؟ آن‌ها به منظور سنجش برداشت تحلیل‌گران از قابلیت اتکای گزارشگری مالی از معیار هزینه سرمایه مالکانه استفاده کردند. به اعتقاد آن‌ها اجرای حسابرسی با کیفیت بالا با فراهم کردن یک تایید مناسب از گزارش‌های مالی می‌تواند قابلیت اتکای گزارشگری مالی را افزایش دهد و به این ترتیب، ریسک اطلاعاتی را برای سرمایه‌گذاران کاهش دهد. به عبارت دیگر، افزایش قابلیت اتکای گزارشگری مالی، هزینه سرمایه کمتری را نیز به همراه دارد. نتایج تحقیقات آن‌ها نشان می‌دهد برای مؤسسات حسابرسی به جز مؤسسات بزرگ، دوره تصدی موسسه و شرکای حسابرسی رابطه معنادار و معکوسی با هزینه سرمایه دارد.
- لونسون و همکاران^۲ (۲۰۰۷) با بررسی محیط حسابداری ایالت فلوریدا و مقایسه واحدهایی که حسابرسان خود را تغییر داده بودند و واحدهایی که روابط طولانی مدت با حسابرسان خود داشتند، به این نتیجه رسیدند که واحدهایی که حسابرسان خود را تغییر داده‌اند از گزارش‌های با کیفیت بالاتری برخوردارند.
- ترنر و همکاران^۳ (۲۰۰۸) تحقیقی با این موضوع را انجام دادند: آیا افزایش مدت تصدی شرکای حسابرسی کیفیت حسابرسی را کاهش می‌دهد؟ آن‌ها به این نتیجه رسیدند که افزایش مدت تصدی شرکای حسابرسی در شرکت‌های کوچک با اقلام تعهدی سود رابطه معکوس داشته و در نتیجه باعث افزایش کیفیت سود می‌شود.
- چنا و همکاران^۴ (۲۰۰۹) طی پژوهشی از شرکت‌های تایوانی دریافتند که، تغییر حسابرسان با صدور گزارش حسابرسی مقبول رابطه مستقیم دارد. آن‌ها نشان دادند مدیران به منظور مطلوب نشان دادن عملکرد شرکت، حسابرسان خود را تغییر

1- Azizkhani, M., G. S. Monroe, and G. Shailer.

2- Lowensohn, S., Reck, J., Casterella, J., and Lewis, B. 2007.

3- Turner, L. et al.

4- Chena et al

- می‌دهند تا به واسطه این تغییر، گزارش حسابرسی مقبول دریافت کنند و به این روش، عملکرد شرکت را مطلوب جلوه دهند. در این پژوهش نشان داده شد که در سال‌های بعد، احتمال ورشکستگی این گونه شرکت‌ها بیشتر بوده است.
- لیندچید و همکاران^۱ (۲۰۱۰) تحقیقی را با موضوعیت اثر تغییر و گردش شرکای حسابرسی بر کیفیت حسابرسی انجام دادند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که تغییر شریک حسابرسی منجر به عملکردهای جسورانه در حسابداری شده و در نتیجه از کیفیت حسابرسی می‌کاهد. در مورد اثر تغییر شریک اصلی بر روی کیفیت حسابرسی نتایج نشان دهنده ارتباط معناداری نبود.
 - استفان و همکاران^۲ (۲۰۱۱) در تحقیقی با عنوان چرخش موسسه حسابرسی، مدت تصدی موسسه حسابرسی و محافظه‌کاری سودها، با استفاده از مدل باسو و شیواکومار (۱۹۹۷) به این نتیجه رسیدند که سطح محافظه‌کاری در سودهای گزارش شده توسط شرکتها در سال بعد از چرخش موسسه حسابرسی افزایش می‌یابد و همچنین دریافتند که با افزایش مدت تصدی موسسه حسابرسی سطح محافظه‌کاری در سودهای گزارش شده کاهش می‌یابد.
 - ۲,۵. تحقیقات داخلی
 - کرمی و بذرافشان (۱۳۸۸)، طی تحقیقی رابطه دوره تصدی حسابرسان و گزارشگری سودهای محافظه‌کارانه را مورد بررسی قرار دادند و دریافتند که بین دوره تصدی حسابرسی و محافظه‌کاری، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد، همچنین مشاهده گردید که با افزایش مدت تصدی، محافظه‌کاری نیز افزایش می‌یابد. در مجموع، یافته‌های این تحقیق مبین این نکته است که در دوره تصدی کوتاه مدت، محافظه‌کاری کمتر است. بنابراین ممکن است چرخش اجباری حسابرس اثر معکوسی روی محافظه‌کاری سود داشته باشد.
 - حساس یگانه و جعفری (۱۳۸۹) تأثیر چرخش مؤسسات حسابرسی بر کیفیت گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را مورد

1- Lindscheid, F. et al

2- Stefan et al

- بررسی قرار دادند. آن‌ها تعدادی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار، که در فواصل زمانی حداکثر ۴ سال چرخش مؤسسات حسابرسی را تجربه نمودند را طی سال‌های ۱۳۷۸ الی ۱۳۸۵ مورد بررسی قرار دادند. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که چرخش مؤسسات حسابرسی موجب افزایش کیفیت حسابرسی نمی‌شود.
- بزرگ اصل و شایسته مند (۱۳۹۰)، طی تحقیقی ارتباط بین مدت تصدی حسابرس و مدیریت سود را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها با بررسی ۱۰۹ شرکت از شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در طی سال‌های ۱۳۸۲ الی ۱۳۸۶ به این نتیجه رسیدند که با افزایش مدت تصدی، احتمال مدیریت سود افزایش می‌یابد.
 - ملکیان و عبادی (۱۳۹۰)، اثر تغییر شرکای حسابرسی بر کیفیت حسابرسی را مورد بررسی قرار دادند و با آزمون ۲۷۴ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۳۸۱ دریافتند که بین تغییر شریک اصلی حسابرسی و کیفیت حسابرسی رابطه معنادار و مثبت وجود دارد و همچنین وجود رابطه معنادار و منفی بین شریک فرعی حسابرسی و کیفیت حسابرسی اثبات گردید.
 - بنی مهد، مرادزاده فرد و زینالی (۱۳۹۲) رابطه بین تغییر حسابرس مستقل و تغییر اظهارنظر حسابرسی را مورد مطالعه و بررسی قرار دادند. آن‌ها با بررسی ۲۴۳ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را در طی سال‌های ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۹ به این نتیجه رسیدند که تغییر حسابرس رابطه ای مستقیم با تغییر اظهار نظر حسابرسی دارد. رابطه مستقیم بین تغییر حسابرس و تغییر اظهارنظر حسابرسی، پدیده گزینش اظهارنظر در بازار حسابرسی ایران را تایید می‌کند.

روش تحقیق

این تحقیق از دیدگاه تقسیم بندی تحقیقات بر حسب هدف، تحقیقی کاربردی است. زیرا هدف تحقیقات کاربردی، توسعه دانش کاربردی در زمینه خاص است. به عبارت دیگر، تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می‌شوند. از سوی دیگر، براساس چگونگی جمع آوری داده‌ها، تحقیق حاضر از نوع تحقیقات توصیفی (غیر آزمایشی) است. اجرای تحقیقات توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت

بیشتر شرایط موجود یا به منظور یاری رساندن به فرایند تصمیم گیری باشد. با توجه به دسته بندی‌های مختلف تحقیقات توصیفی، تحقیق حاضر از نوع همبستگی خواهد بود.

۷. مدل تحقیق و متغیرهای آن

برای اندازه گیری رابطه بین تغییر موسسه حسابرسی و محافظه کاری سودهای گزارش شده توسط شرکت ها، از مدل بسط داده شده باسو (۱۹۹۷) بوسیله متغیر ROTAT، استفاده شده است. باسو (۱۹۹۷) محافظه کاری در گزارشگری مالی را بر اساس واکنش بازار سرمایه به اخبار خوب (سود) و اخبار بد (زیان) معرفی می کند و با اندازه گیری واکنش نامتقارن سود، اقدام به برآورد محافظه کاری می نماید [۱۰]. مدل باسو به شرح ذیل می باشد:

$$EARN_{it} = \beta_0 + \beta_1 RET_{it} + \beta_2 DRET_{it} + \beta_3 RET_{it} * DRET_{it} + \varepsilon_{it}, \quad (1)$$

EARN: سود قبل از کسر مالیات تقسیم بر کل دارائیها

RET: نسبت بازده سالانه سهام شرکت بر کل دارائیها

$$DRET = \frac{\text{سود خالص}}{\text{حقوق صاحبان سهام}} = \text{نسبت بازده سالانه سهام شرکت}$$

DRET: متغیر مجازی است، در صورتیکه $RET < 0$ باشد، برابر با یک و در غیر این صورت برابر با صفر می باشد.

محافظه کاری یعنی اینکه ضریب بازده سالانه سهام در حالتی که بازده سالانه مثبت است و به اصطلاح خبر خوب وجود دارد، کوچک تر از ضریب بازده سالانه سهام برای زمانی است که بازده سالانه منفی است.

$$\beta_3 > 0, \text{ و واکنش نامتقارن سود}$$

مدل (۱) بوسیله متغیر ROTAT، گسترش یافته است و به شرح ذیل می باشد:

$$EARN_{it} = \beta_0 + \beta_1 RET_{it} + \beta_2 DRET_{it} + \beta_3 RET_{it} * DRET_{it} + \beta_4 ROTAT_{it} + \beta_5 ROTAT_{it} * RET_{it} + \beta_6 ROTAT_{it} * DRET_{it} + \beta_7 ROTAT_{it} * RET_{it} * DRET_{it} + \varepsilon_{it}, \quad (2)$$

ROTAT: متغیر مجازی است، در صورتیکه تغییر موسسه حسابرسی شرکت در سال

مورد بررسی، انجام شده باشد برابر با یک و در غیر این صورت برابر با صفر می باشد.

در این تحقیق، برای آزمون فرضیه از مدل بسط داده شده باسو (مدل شماره ۲)، استفاده

می‌شود.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری، شرکتهایی که دارای شرایط زیر هستند:

۱. پایان سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند ماه باشد.
 ۲. بین سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ تغییر سال مالی نداشته باشند.
 ۳. بانکها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری به واسطه فعالیتهای خاص کنار گذاشته شدند.
 ۴. بین سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ تغییر حسابرس داشته باشند.
 ۵. اطلاعات مورد نیاز آنها در دوره مورد مطالعه در دسترس باشد.
- با توجه به مجموعه شرایط پیشگفته، ۶۳ شرکت در دوره زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۹ شرایط را دارا بوده و به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند.

قلمرو تحقیق

قلمرو زمانی تحقیق، دوره زمانی شش ساله بر اساس صورتهای مالی سالهای ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۹ شرکت‌های نمونه می‌باشد. لازم به ذکر است با توجه به این که در مدل تحقیق، برخی متغیرها شامل تغییر، نسبت به سال قبل بودند، قلمرو زمانی تحقیق عملاً دوره هفت ساله (۱۳۸۳ الی ۱۳۸۹) می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

آمار توصیفی

در جدول شماره ۱، شاخص‌های مرکزی از جمله میانگین و میانه و شاخص‌های پراکندگی از جمله انحراف معیار، کشیدگی و چولگی برای متغیرهای مختلف محاسبه شده است. بزرگ بودن میانگین از میانه وجود نقاط بزرگ را در داده‌ها نشان می‌دهد، زیرا میانگین تحت تاثیر این مقادیر قرار می‌گیرد. در این موارد، توزیع داده‌ها چوله به راست است. برای مثال توزیع متغیر RET^*ROTAT چوله به راست است، توزیع متغیرهای RET^*DRET و RET^*DRET^*ROTAT چوله به چپ است و در برخی متغیرها مقادیر میانگین و میانه نزدیک به هم است که در این موارد توزیع متغیرها متقارن

است. توزیع متغیرهای EARN و تا حدی RET تقارن نسبی دارند. این ویژگی اهمیت زیادی دارد زیرا تقارن یکی از ویژگیهای توزیع نرمال است.

جدول ۱. آمار توصیفی

متغیرها	سال - شرکت	میانگین	میانه	انحراف معیار
EARN	۳۷۸	۰,۱۳۷۲۶۲۷۷۳۴	۰,۱۱۸	۰,۱۵۰۹۱۵۰۶۷۱
RET	۳۷۸	۰,۰۰۰۰۰۱۲۹	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰۰۰۲۶۴۳
RET*DRET	۳۷۸	۰,۰۰۰۰۰۱۲۹	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰۰۰۱۱۴۱
ROTAT*RET	۳۷۸	-۰,۰۰۰۰۰۰۲۰۳	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰۰۰۱۱۴۳
ROTAT*DRET*RET	۳۷۸	۰,۰۰۰۰۰۰۳۶۳	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰۰۰۰۱۹۶۱

EARN: سود قبل از مالیات تقسیم بر کل داراییها

RET: بازده سالانه تقسیم بر کل داراییها

DRET: متغیر کنترلی

آزمون و تجزیه و تحلیل فرضیه پژوهش

برای آزمون فرضیه تحقیق، ابتدا باید وجود محافظه کاری در سودهای گزارش شده شرکت های نمونه ثابت شود. برای این منظور، از مدل اولیه باسو (۱۹۹۷) به شرح زیر استفاده شده است.

$$EARN_{it} = \beta_0 + \beta_1 RET_{it} + \beta_2 DRET_{it} + \beta_3 RET_{it} * DRET_{it} + \varepsilon_{it},$$

$\beta_3 > 0$ نشان دهنده وجود محافظه کاری در سود است.

طبق نتایج بدست آمده از تحلیل پانلی، آماره t بدست آمده برای RET*DRET برابر با ۵/۲۵ (مثبت و معنادار) است، بنابراین نشان دهنده وجود محافظه کاری در سودهای گزارش شده است.

برای آزمون فرضیه تحقیق از مدل زیر استفاده می شود:

$$EARN_{it} = \beta_0 + \beta_1 RET_{it} + \beta_2 DRET_{it} + \beta_3 RET_{it} * DRET_{it} + \beta_4 ROTAT_{it} + \beta_5 ROTAT_{it} * RET_{it} + \beta_6 ROTAT_{it} * DRET_{it} + \beta_7 ROTAT_{it} * RET_{it} * DRET_{it} + \varepsilon_{it},$$

در مدل تعدیل شده باسو (۱۹۹۷)، مثبت و معنادار بودن β_7 نشان دهنده رابطه مثبت بین

تغییر موسسه حسابرسی و محافظه کاری سودها است. در تحلیل پانلی اطلاعات خروجی شامل بتای استاندارد نمی باشد بنابراین برای برآورد ضرایب از آماره های t - جزئی به شرح جدول شماره ۲ استفاده شده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل پانلی

متغیرها	آماره t	ضرایب	p-value
C	۲۰,۲۱۶	۰,۱۳۵	۰,۰۰۰
RET	۲,۳۴۱	۱۰۶۶۷,۰۱۰	۰,۰۲۲
DRET	-۶,۹۲۷	-۰,۱۳۸	۰,۰۰۰
RET*DRET	-۴,۴۹۴	-۲۵۱۶۹,۹۴۰	۰,۰۰۰
ROTAT	-۳,۱۷۳	-۰,۰۳۸	۰,۰۰۲
ROTAT*RET	۱,۹۰۵	۹۳۴۳,۲۲۵	۰,۰۵۸
ROTAT*DRET	۲,۸۶۴	۰,۱۰۹	۰,۰۰۵
ROTAT*DRET*RET	۳,۵۵۶	۶۵۸۳۰,۷۰۰	۰,۰۰۰
$R^2 = ۰/۷۹۲$ تعدیل شده $P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$			
$F = ۱۷/۰۴۵$ آماره "دوربین واتسون" $F = ۱۷/۰۴۵$ آماره			

مقدار احتمال معنی داری F برابر با $۰/۰۰۰$ است. این مقدار کمتر از $۰/۰۵$ است بنابراین فرض صفر در سطح اطمینان ۹۵ درصد رد می شود یعنی در سطح اطمینان ۹۵ درصد مدل معنی داری وجود دارد.

میزان ضریب تعیین برابر با $۰/۷۹$ است یعنی در حدود ۷۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل بیان میگردد. مقدار آماره دوربین واتسون برابر با $۱/۵۶$ است. مقدار آماره t برای $RET * DRET * ROTAT$ برابر با $۳/۵۶$ (مثبت و معنادار) است، بنابراین، بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه رابطه مستقیم وجود دارد.

نتیجه گیری پژوهش

از کلیه نتایج بدست آمده از تحقیق به عنوان نتیجه کلی می توان استنباط کرد که تغییر موسسه حسابرسی باعث افزایش سطح محافظه کاری در سودهای گزارش شده توسط

شرکت‌های پذیرفته شده در بورس می‌شود. به بیان دیگر، تغییر حسابرس باعث افزایش کیفیت حسابرسی و در راستای آن افزایش کیفیت سود خواهد شد. نتایج فوق با نتایج بسیاری از تحقیقات صورت پذیرفته در این زمینه مطابقت دارد. از جمله می‌توان به پژوهش‌های استفان و همکاران (۲۰۱۱)، چی و هانگک (۲۰۰۵)، همیلتون و همکاران (۲۰۰۵)، کریشنان (۲۰۰۶)، لونسن و همکاران (۲۰۰۷) و... اشاره نمود.

نتایج این تحقیق حاکی از وجود رابطه مثبت بین تغییر موسسه حسابرسی و گزارشگری سودهای محافظه کارانه است. با توجه به اجرایی شدن دستورالعمل مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار از سال ۱۳۸۷ مبنی بر تغییرات حسابرس مستقل در شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تا پیش از اتمام دوره ۴ ساله پیشنهاد می‌شود برای حفظ منافع سهامداران و تامین کنندگان شرکتها و همچنین نظارت راهبردی بر عملکرد هیات مدیره، علل تغییرات مطروحه در گزارشات پیوست صورت‌های مالی افشا و ارایه گردد. با توجه به نتایج این تحقیق، تحقیقات آتی زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ارزیابی واکنش بازار (استفاده کنندگان) از ارتباط بین مدت تصدی حسابرس مستقل و استقلال حسابرس، کیفیت حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی. نتایج این پژوهش می‌تواند برای ارزیابی ارتباط بین مدت تصدی حسابرس و استقلال ظاهری وی و برداشت از کیفیت سود، مورد استفاده قرار گیرد.
- ارزیابی نحوه اجرای دستورالعمل بورس اوراق بهادار تهران مبنی بر چرخش اجباری حسابرسان، پس از اجرای آن.
- بررسی ارتباط میان دوره تصدی حسابرس مستقل و هزینه‌های مالیاتی.
- بررسی ارتباط میان حق الزحمه حسابرس مستقل و کیفیت گزارشگری مالی.
- بررسی ارتباط میان تغییر اعضای هیات مدیره شرکت و تغییر حسابرس مستقل.

منابع و مأخذ

۱. بزرگ اصل، موسی، شایسته‌مند، حمیدرضا، ۱۳۹۰، "رابطه بین مدت تصدی حسابرس و مدیریت سود"، فصلنامه بورس اوراق بهادار، ۴ (۱۳): ۲۱۳-۲۳۳.
۲. بنی مهد، بهمن، مراد زاده فرد، مهدی، زینالی، مهدی، ۱۳۹۲، "رابطه بین تغییر حسابرس مستقل و تغییر اظهارنظر حسابرسی"، مجله دانش حسابداری، ۴ (۱۴): ۹۱-۱۰۸.
۳. سازمان بورس و اوراق بهادار، (۱۳۸۶). دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۸۶/۵/۸).
۴. حساس یگانه، یحیی، جعفری، ولی اله، ۱۳۸۹، "بررسی تأثیر چرخش مؤسسات حسابرسی بر کیفیت گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران"، فصلنامه بورس اوراق بهادار، ۳ (۹): ۲۵-۴۲.
۵. کرمی، غلامرضا، بذرافشان، آمنه، ۱۳۸۸، "بررسی رابطه دوره تصدی حسابرسان و گزارشگری سوده‌های محافظه کارانه در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۶. ملکیان، اسفندیار، عبادی، محمد، ۱۳۹۰، "بررسی اثر تغییر شرکای حسابرسی بر کیفیت حسابرسی" پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.
7. Azizkhani, M., G. S. Monroe, and G. Shailer. 2007. Auditor tenure and perceived credibility of financial reporting. Working Paper, Australian National University.
8. Basu, S., (1997). "The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings", *Journal of Accounting and Economics* 24(1):3-37.
9. Chen, C. Y., C. J. Lin., and Y. C. Lin. (2004). "Audit partner tenure, audit firm tenure and discretionary accruals; does long auditor tenure impair earning quality?" Working paper, Hong Kong University of Science and Technology.
10. Chena, C., Lung G., and Fu-Hsing, C. (2009). Strategic auditor switch and financial distress prediction, empirical findings from the TSE-listed firms, *Applied Financial Economics*. 19: 59-72.
11. Chi , W., and H. Huang .2005, " Discretionary accruals .audit firm tenure and audit partner tenure : empirical evidence form Taiwan ". *Journal of Contermporary Accounting & conomics* 1 (1):1-65.
12. DeAngelo, L.E.(1981a) . "Auditor indendence," Low – balling , " and disclosure regulation ", *Journal of Accounting and Economics* ,Vol.3 No .2,pp.113-127.
13. Hamilton, J., C. Ruddock, D. Stokes, and S. Taylor. (2005). "Audit partner rotation, earnings quality and earnings conservatism". Working paper, University of Technology, Sydney, and University of New South Wales.

14. Jenkins, D. and U. Velury. (2006). "Does auditor tenure impact the reporting of conservative earnings"? Working paper, University of Delaware.
15. Krishnan . G.2007."Did Earnings conservatism increase for former Anderson clinets ? . Journal of Accounting Auditing and Finance 22(2):141-163.
16. Lindscheid, F., and Pott, C., and Watrin,. C. 2010. The Effect Of Audit Engagement and Review Partner Rotation On Audit Quality. Working Paper, Institute of Accounting and Taxation of Germany.
17. Lowensohn, S., Reck, J., Casterella, J., and Lewis ,B.2007. Empirical Investigation of Auditor Rotation Requirements ". On line <http://www.ssrn.com>.
18. Mauts R.K.and H.A Sharaf .(1961) ." The Phylosophy of Auditing ". Evanston American Accounting Association.
19. Stefan T.k, Georgios G, Ioannis S, Konstantinos Z.V. (2011) "Audit firm rotation, Audit firm tenure and Earnings conservatism".International Journal Of Business and Management. Vol. 6, No. 8, pp 44-57.
20. Turner,L.2008. Does Increased Audit Partner Tenure Reduce Audit Quality?. from <http://ssrn.com> .
21. U.S. Congress. (2002). the Sarbanes-Oxley Act of 2002. 107th Congress of the United States of America. H.R. 3763. Washington, D.C.: Government Printing Office.